

ЗМІСТ

Се така баба, що чорт їй на махових вилах чоботи оддавав.....	3
Вчи лінивого не молотом, а голодом	10
Не впусти рака з рота.....	15
Два брати	16
Лучче нехай буде злий, ніж дурний (Приказка)	24
Розумний бреше, щоб правди добути (Приказка)	30
Дурень	35
Жонатий чорт.....	48
Скарб	54
Три сестри (Задніпровська казка).....	63
Закоханий чорт.....	77
Межигірський дід (Оповідання бабусі)	113
Не в добрий час.....	120
Вуси	135
Голка	150
Сужена	162
Чортова корчма.....	175

СЕ ТАКА БАБА, ЩО ЧОРТ ЇЙ НА МАХОВИХ ВИЛАХ ЧОБОТИ ОДДАВАВ

Жило в селі таке чесне та тихе подружжя, не тільки не лаялись, і сварки між ними ніколи ніякої не було; як кажуть: «любилися, кохалися, як голубів пара». Ангели, глядячи на щасливе їх життя, радувались і втішались, а чорту було не по нутру – найбільш од того, що не можна йому ніяк увійти до них у хату. Чого вже він не робив, як біля їх не заходжувавсь, щоб вони хоч полаялись! – нічого не вдіяв. Досадно чорту. «Що тут, – думає, – робити?» Далі згадав, що в сім же селі є преехидна баба, збіса хитра й лукава; от він, недовго думавши, і прийшов до неї за порадою.

– Будь ласкава, бабусенько, – каже, – допоможіть мені в мойому ділі, а я вам за се оддячу.

– Добре, кажи, чого тобі треба?.. Не першому такому ж чорту, як ти, я в пригоді стала.

– Чи ви знаєте оте гаспидське подружжя, Якова й Катерину, що в душі воно в мене сидить?

- Знаю, а що?
- Чи не можна б яким-небудь побитом розвести сю гемонську пару? Хоч би, принаймні, полаялись!
- Чому не можна? А що ти мені за се даси?
- Що душі твоїй завгодно.
- Червоні чоботи з срібними підківками!..
- Добре, – каже, – хоч і з золотими!

Згодились, а чорт віри не йме: «Як-таки, – думає, – я і чорт, а нічого не вдію, а то щоб вона, чорт батька зна що таке, баба, та зробила!»

Дурний, хоч і чорт! І того не знав, про що давно вже люди кажуть: що в старої єхидної баби десять чортів сидить, та ще й на двадцять сідала гуляють, що де чорт не справиться – туди бабу пішле!

Тільки баба випровадила чорта, зараз натягла на себе кожушанку та й побігла до церкви. Ще й в одного дзвона не дзвонили, а вона вже стоїть на бабинцю і хреститься та поклони б'є, а сама поглядає. Стали люди збиратись. Тільки вгляділа Якова, зараз до його і підскочила.

– Ой, жаль мені тебе, чоловіче! – каже, схиливши набік голову, – дуже жаль! Не знаю, як тебе й вирятувать, яку тобі й порадоньку дать!..

– Чого тобі треба від мене? – пита Яків.

– Ох, мій голубе! Велике, превелике горе тебе чека, нещасливого!

– Яке горе?

– Жінка тебе не любить, зрадила тобі небога, закохалася в Семена Прудкого і налагодилась тебе з світа зігнати, зарізати!..

– Сказана бабо, що ти кажеш? – скрикнув Яків. – Та в мене жінка тиха, як горлиця; вона мене любить – душі в собі не чує!

– Мій голубе сизий! Не йми ж мені віри, коли не хочеш, тільки слухай, що я тобі казатиму та й роби, що сам знаєш...

– Кажи.

– Сьогодні, як вернешся од церкви додому, жінка стане тобі ськати в голові... Гляди ж: як побачиш ніж, швидше зскакуй, щоб вона не перетяла тобі горлянки!

– Тьфу на твого лисого батька! – скрикнув Яків, аж перехрестився. – Яке неподібне вигадусь! Нехай воно на твоїй голові окошиться!.. – Та од неї скоріш у церкву.

А чорт, перекинувшись горобцем, та з радощів аж підскакує та хвостиком вертить. Бачить диявольський син, що бісова баба гаразд-таки засмутила чоловіка, бо ввійшов у церкву і не перехрестився.

Катерина, випровадивши свого чоловіка до церкви, пореється біля печі, весела й щаслива, як пташечка, а пісня так і виливається із самого серця: сказано – любить, щаслива, весела. І не схаменулась небога, як лихо затуркотіло у віконце.

– Хто там? – пита Катерина.

– Се я, – обізвалась баба. – Відчини!

Ввійшла баба в хату, збіднилась, хлипа, сіла на лаві і на добридень не сказала.

– Чого се, бабусю, ви такі смутні? – пита Катерина.

– Серденько моє, дитинко моя люба! – каже баба, важко зітхнувши. – Не питай мене, не з добрими вістями я до тебе прийшла... Лучче б мені, старій, і не

дожить до сії лютої бідоньки... – І знову розпустила патьоки і заголосила на всю хату:

– Пропала ти, донечко, навіки пропала!.. Не любить тебе твій Яків – причарували його до себе злії люди, одвернули його од твого серця!..

– Оттаке вигадай! – каже молодиця, засміявшись. – Та такої вірної дружини, як мій Яків, нехай здоров буде, на всьому світі не знайти!

– Ох, лишенько моє! Так і я думала, та не так воно вийшло. Слухай, серце. Позавчора приходила до мене удова Бистриха – щоб їй добра не було! – і просила зілля. «Нащо тобі?» питаю. Не хотіла спершу казати, а там і призналась: «Закохалась, – каже, – в Якова, Катерининоного чоловіка... хочу причарувати. Він дуже любить свою гладку жінку». Я й не дала: сказала, що в мене нема того зілля. Сьогодні отсе йду до церкви, зирк – аж твій Яків ходить біля Бистришиної хати, якось чудно дивиться і голову понурив. «Ох, мені лишенько, – думаю, – чого се він такий? Щось неблагополучно!» Скоріш у хату до Бистрихи; питаю, а вона усміхається та й каже: «Аж у Петриках достала того зілля». Як ножем мене в серце штрикнуло! Де б то не достала? Тільки глянула я на бідолаху, зараз і пізнала, що вже йому дано. Незчулась, як отсе і до тебе прибігла... Ох, мені лихо тяжкеє! Пропала ж ти, моя горличко, навіки пропала!..

І знов заголосила на всю хату.

Слуха молодиця і вже не сміється: склепилися устонька й посиніли, сама – як крейда; на очах тремтять сльози; вся труситься і хапається за стіл, щоб не впасти.

– Бабусенько, ненько моя! – заголосила Катерина, облившись гіркими, – вирятуй же мене, нещасливу, вирятуй мого бідного Якова! Як він мене покине, то й я світ покину, сама на себе руки наложу!

– Вирятую, моє серденько, вирятую, не дам злій личині верховодить над вами! Тільки, моя голубонько, треба якнайшвидше одворожувати, поки ще твій Яків не перепив недопійла, поки супротивник не засів йому в потилиці... Чи нема в тебе гострого ножа?

Молодиця скоренько подала бабі ножа. От вона пошептала, пошахувала над ним та й каже:

– Озьми ж сього ножа, і як вернеться од Бистрихи твій чоловік, то поськаєш йому в голові, а як засне, то сим ножем одріжеш у його прядку волосся і одда-си мені, то я зараз розіб'ю ті чари ік чортовій матері і приверну твого Якова знов до тебе!

Катерина аж руки цілує у бісової відьми та дякує, а чорт, сидячи на вікні, усе чує і весело б то йому, і страшно. «Ну бісова баба! – думає. – Яка ж лукава та схидна! З такою бабою і нашому братові небезпечно».

Потюпала вража баба додому, тільки поглядує на свої діряві черевики та думає, яка-то вона гарна буде в червоних чоботях! А бідна молодиця в своїй хаті місця собі не прибере: і руки ламле, і гірко плаче, серце кров'ю обливається.

І Яків смутний повертається додому. Хоч і не поняв бабі віри, однак важко стало на душі од одної чутки, що в його дружина невірна. Понуро увійшов у хату і спідлоб'я глядить на жінку. І Катерина не привітала

його, не кинулась, як завжди, йому назустріч, стоїть, як у землю вкопана.

«Що сталося з моєю жінкою?» – думає Яків, пильно на неї дивлячись.

«Се не мій Яків, – думає молодиця, – таким поглядом він на мене ніколи не дививсь!»

Посідали – одно до другого слова не промовить: у обох тяжко-важко на душі. Далі Катерина й каже:

– Якове, може б я тобі поськала в голові, поки страва упріє.

Аж здригнувся сердешний Яків, почувши се, аж груди йому заложило.

– Добре... – ледве промовив сердешний і подумав собі: «Мабуть, не брехала баба».

Ох, щось же не добром у сій щасливій хаті віщує! Ангели ховаються за образи, а чорт увійшов у сіни і за клямку вже береться.

Розчісує Катерина голову Якова і приглядується, чи не заснув він; а сердешному чоловікові не до спання: серце в його на шматки розривається. Аж ось здається їй, що вже він заснув. От вона тихенько й виймає з-під себе ножа, а Яків хап її за руку.

– Жінко!.. Що се? – І закипіло...

Ангели, заплющивши оченята, тікають з хати, а чорт ускочив у хату, зараз собі і кубелечко звив у пічурці.

Не зовсім-таки й збрехала вража баба: не жінка зарізала чоловіка, а чоловік жінку...

Лежить молодиця, як скошена квіточка; з пробитим серцем, вся підплила кров'ю, а безталанний чоло-

вік рве на собі волосся, б'ється в сиру землю... Пропало
любє життя на світі! Пропала й душа!..

Поніс чорт вражій бабі чоботи, та вже тепер і йому
страшно до неї підступити – дарма, що чорт. От він на-
стромив на махові вила чоботи та так їй і оддав, щоб
і не доторкнутись до гаспидської відьми.

Відсіля ж то й вироїлась приказка. Се, мовляв, така
баба, що чорт їй на махових вилах чоботи оддав.

ВЧИ ЛІНИВОГО НЕ МОЛОТОМ, А ГОЛОДОМ

Багатому хазяїну послав бог чимало діток. Всі ж покірні, трудящі, помагають батькові й матері у всякій роботі; а одна тільки дочка (Палажкою звали) удалась така лінива! Тільки й роботи їй, що сидить, згорнувши ручки. Ні на сорочку собі не напряде, ні води не принесе, ні корови не видоїть. А дівка ж така – глянуть на неї – здається, за двох зробить: висока, гладка і з виду – не взяв її враг – чорнявенька, хороша-прехороша!

Може б, вона і не була така лінива, коли б батько й мати, на лихо їй, так в неї не кохались.

Ніколи було не налають, не то щоб вдарить ліниву дитину.

– Донечко моя, – було почне батько, – чом ти нічого не робиш?.. Яка ж з тебе хазяйка буде?.. Та тебе ж ніхто не візьме за себе. Кому треба таку панську пиху, як ти? Чи не сором тобі дарма хліб їсти?

То мати зараз і заступається:

– Годі тобі, – каже, – гримать на дитину! Як до чого прийдеться, то буде з неї хазяйка... Адже не чужий хліб їсть, а наш.

Вже й подруженьки Палажчині повиходили заміж, а до неї і старостів не засилають, хоч така дівчина, кажу, що кращої в селі, нема: біла, повна, тіло ніжне – як панночка! Бо нічого не робить: не печеться на сонці, не мерзне й на морозі.

Думав старий, думав, що йому на світі робить з лінливою дочкою, та й каже:

– Якби знайшовся такий чоловік, щоб не биттям, а поважним словом зробив з неї роботящу молодицю, то я б з нею віддав би йому третину всієї худоби, що маю.

Знайшовся такий чоловік з другого села: прийшов до Палажчиного батька і сина з собою привіз. Знатний парень, дівчині під пару.

– Віддай, – каже, – твою дочку за мого сина, то побачиш, яка з неї буде невсипуща хазяйка.

– Добре, – каже батько, – віддам, і з нею, як сказав, третину худоби; тільки гляди, щоб не били моєї дитини!..

– І пальцем, – каже чоловік, – до неї не доторкнись!

Одружили Палажку з парубком, і, добре погулявши на весіллі, свекор забрав молодих та й повіз до себе. На другий день вся сім'я прокинулась раненько, і кожний прийнявся за роботу, а Палажка довго ще ворочалась з боку на бік, поки не обридло лежать, а далі встала, сіла біля віконця та й поглядає на вулицю, і рада ж то, раденька, що її ніхто не силує до роботи.

К обідю зібралась уся сім'я, поставили на стіл борщ; от свекор і пита:

– А хто що робив?

Всякий, хто що робив, розкажує, а Палажка мовчить.

– А ти, невістко, що робила? – пита свекор.

– Нічого не робила, – одвітила Палажка, – і звичаю того не маю, щоб робить.

– Як нічого не робила, то нічого й не їстимеш: і в нас нема звичаю дарма годувать лежнів!

Так сердешна цілісінький день не ївши і сиділа: нема, бачите, рідної неньки, нікому було і шматочок хлібця дати небозі.

На другий день сиділа, сиділа, а далі згадала, що тутечка як не поробиш, то й їсти не дадуть, вхопила відра та й принесла води. Як посідали обідати, знов свекор пита:

– А хто що робив?

– Всі робили, – одвітує свекруха.

– А невістка?

– Вона води принесла.

– Дайте ж їй кухлик води.

Випила той кухлик небога, поплакала, пожурилась і знов голодує.

На третій день Палажка принесла води, і як свекруха поралась біля печі, то й вона помагала їй вимішати кашу.

– А хто що робив? – пита свекор, сідаючи обідати.

– Всі робили, – одвітує свекруха, – невістка і води принесла, і кашу вимішувала...

– Дайте ж їй грудочку каші.

Не наїлась Палажка тією грудочкою. Нічого робить, як кажуть: голод – не тітка, не нагодує. От вона годі вже сидіти згорнувши ручки; потрошки, потрошки та й стала така ж роботяща, як і всі. Минув тиждень і другий; от Палажчина мати і каже своєму чоловікові:

– Що то діється з нашою дитиною? Може, вона кулаками сльози витирає: може, її товчуть і б'ють, нещасливу?.. Запроторили аж у друге село, та й досі вісточки об неї не маємо. Хоч би ти, чоловіче, навідався до неї.

У неділю пішов старий до своєї дочки. Приходить – нема нікого, уся сім'я пішла до церкви, тільки одна Палажка осталась і порається біля печі.

– А що, донечко, – пита старий, – як тобі живеться?

– Добре, тату, – одвітує Палажка, – спасибі богу й людям.

– Не б'ють тебе?

– Ні, не б'ють.

– Спасибі їм! – каже старий, перехрестившись.

Сів батько на лаву та й дивиться на свою дочку, а вона так тим рогачем орудує! То горшки переставля, то жару підгребе, то вибіжить із хати дровець врубать, то вхопить відра та збігає по воду. «Що се з нею сталось? – думає старий, очам своїм віри не йме. – То було й до печі близько не підійде, а теперечки – глянь, яка роботяща стала!»

Аж ось повертаються з церкви свекор із жінкою, з дітьми, а Палажка як ухопить шкураток та батькові в руки: